

***МЕДИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ІНВАЛІДІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ
В УРСР У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ**

Стаття опублікована в часописі «Волинські історичні записки: Збірник наукових праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – т.8. – 300 с. – С.25 – 28».

У статті висвітлюється діяльність партійно-урядового керівництва радянської України з медичної реабілітації інвалідів Вітчизняної війни в перші післявоєнні роки. Аналізуються результати і недоліки цих напрямів соціального забезпечення.

Ключові слова: інваліди Вітчизняної війни, медична реабілітація, соціальне забезпечення.

У післявоєнний час особливої гостроти набула проблема інвалідів-фронтовиків. Понад 628 тис. покалічених військових повернулося до УРСР і отримало офіційний статус інваліда Вітчизняної війни. Партійно-урядове керівництво змушене було розробляти і впроваджувати в життя комплекс заходів з соціальної підтримки вчорашніх бійців.

Важливою функцією соціального забезпечення є соціально-реабілітаційна, яка спрямована на відновлення статусу соціально вразливих верств [1, с. 9]. Для інвалідів Вітчизняної війни життєво необхідною стала медична реабілітація, тобто, до лікування після травми, лікування в період інвалідності, відпочинок у санаторіях для зміцнення здоров'я. Значимість цього напрямку матеріально-побутового обслуговування визначалася унікальною медичною структурою контингенту інвалідів-фронтовиків в УРСР.

Історіографія цього питання ще й досі залишається доволі бідною. Можемо назвати лиш кілька робіт, які піднімали проблему медичної реабілітації фронтовиків. Так, у роботі Перехрест І.В. висвітлюються медико-санітарні наслідки Великої Вітчизняної війни. Частково йдеться про медичну реабілітацію й у працях Латиш О.Ю., Хорохоріної Г.А. Автори торкаються цієї проблеми лиш частково і, переважно на основі російських джерел [2]. Отож, вивчення цього питання на українському матеріалі є доречним і актуальним.

Влітку 1945 р. в Україні був проведений масовий переогляд інвалідів-фронтовиків. Він проводився з метою зниження відсотка інвалідів II групи з 56% до 30,6%. Фахівці з ЛТЕКів провели значну роботу зі встановлення персонального обліку інвалідів Вітчизняної війни по характеру інвалідності, з виявлення потреб фронтовиків у лікуванні, протезуванні, виробничому навчанні тощо. Переогляд пройшли 230804 інваліди-фронтовики. За характером травми, каліцтва чи контузії інваліди-фронтовики в УРСР влітку 1945 р. розподілилися таким чином. Інвалідів зі сліпотою на обидва ока було виявлено 1220 осіб, або 0,53%; зі сліпотою на одне око і функціональними порушеннями в іншому оці – 3359 (1,67%); зі щелепно-лицьовим дефектами – 3923 (1,7%); з ампутаціями кінцівок – 34030 (16,5%). Найбільше було виявлено інвалідів з травмами і захворюваннями опорно-рухового апарату – 72062 (31,2%). 8030 (3,4%) інвалідів з порушенням функцій внутрішніх органів через травматичне пошкодження; 1994 (0,7%) – з порушенням мови і глухотою; 6447 (2,3%) – з травматичним неврозом; 36393 (15,7%) – з іншими наслідками поранень і травм. Переогляд встановив значну кількість інвалідів війни, які стали такими через захворювання. 520 (0,22%) з психічними захворюваннями; 4276 (1,8%) – з епілепсією; 3432 (1,5 %) – з хворобами органів травлення; 6410 (2,9%) – з туберкульозом легень; 2821 (1,2%) – із захворюванням серця і судин; 660 (0,28 %) із захворюваннями нирок; 1394 (0,6 %) із захворюваннями нервової системи; 4165 (1,8%) – з іншими

захворюваннями. 124423 інваліди-фронтовики (53,9 %) потребують лікування, причому 86846, або 37,5% - стаціонарного, а 37577, або 16,3% - лікування у поліклініках [3, арк. 60].

Ці обставини стимулювали пильну увагу партійно-урядового керівництва УРСР до питань медичної реабілітації інвалідів війни. Реабілітація сприяла покращенню працевлаштування і давала можливість частину інвалідів війни перевести в розряд здорових і зняти з пенсіонування. Постанова РНК УРСР №1479-107 від 15 вересня 1945 р. містила вимогу до Наркомату охорони здоров'я УРСР організувати для лікування інвалідів війни 71 госпіталь на 17300 ліжок [4, арк. 61].

31 жовтня 1945 р. РНК УРСР і ЦК КП(б)У ухвалили постанову «Про заходи по покращенню протезування, працевлаштування, виробничого навчання і медичного обслуговування інвалідів Вітчизняної війни». Зазначалося, що лікування невпорядковане і здійснюється в загальному порядку без надання належних переваг інвалідам війни. Тому НКОЗ УРСР отримав завдання до 1 січня 1946 р. госпіталізувати 13 тисяч інвалідів, які потребували стаціонарного лікування в госпіталях для фронтовиків [5, арк. 27]. Наприкінці 1945 р. функціонувало 74 госпіталі для інвалідів Вітчизняної війни на 18600 ліжок і 27 поліклінік [6, арк. 313].

Архівні документи свідчать, що інваліди-фронтовики не поспішали на лікування. Про недостатню заповнюваність госпіталів для інвалідів Вітчизняної війни в Україні інформував у березні 1946 р. начальник Головного управління госпіталів НКОЗ УРСР Сербінов. «Значним гальмом у справі госпіталізації інвалідів Вітчизняної війни є неналагоджене постачання продуктами харчування...»[7, арк. 20]. Наркомторг СРСР для госпіталів УРСР виділив замість 13 тисяч додаткових продуктових пайків лише 8 тисяч. На 1 січня 1946 р. у госпіталях для інвалідів-фронтовиків України залишався запас палива на 5-6 днів [8, арк. 5].

Незадовільне обслуговування інвалідів-фронтовиків у госпіталях мало місце в багатьох областях УРСР. У Сумській області доведені до відчаю 50

інвалідів звернулися з листом до керівника УРСР М. Хрущова, в якому просили голову уряду зайти особисто до них і побесідувати. З інвалідами зустрівся нарком соціального забезпечення УРСР В. Муратов. Скарги інвалідів на нерегулярне харчування, холод, бруд і антисанітарію підтвердилися. Всі недоліки були негайно усунуті. Інваліди отримали чисту білизну, ковдри, настільні ігри, газети, журнали і «...залишилися дуже задоволені відвідуванням і проведеною з ними бесідою» і навіть просили передати свою вдячність особисто М. Хрущову [9, арк. 54].

Крім побутових негараздів у госпіталях для фронтовиків на низькому рівні залишалось медичне обслуговування. Про це писав завідувач військовим відділом ЦК КП(б)У І. Дегтярьов. У своїй «Довідці про працевлаштування, виробниче навчання і матеріально-побутове забезпечення інвалідів Вітчизняної війни», яка адресувалася секретарю ЦК КП(б)У М. Хрущову, І. Дегтярьов підкреслював, що станом на 1 вересня 1945 р. медична допомога інвалідам-фронтовикам органами охорони здоров'я надається вкрай незадовільно. Особливо, як зазначав завідувач військовим відділом ЦК, незадовільно надається амбулаторне лікування. Дійшло до того, що медичні працівники в поліклініках вимагали, щоб інваліди приходили зі своїми медикаментами, бинтами, ватою. А аптеки часто просто відмовлялися виготовляти медикаменти за рецептами лікарів хворим фронтовикам [10, арк. 103]. Про низький рівень медичного обслуговування інвалідів-фронтовиків у Вінницькій області у квітні 1946 р. змушений був писати міністр охорони здоров'я І. Кононенко. Він констатував: диспансерне обслуговування не організоване, госпіталі не завантажені (на 900 розгорнутих ліжко-місць приходилось 537 хворих), відсутня комплексна терапія тощо [11, арк. 12].

Вищезазначені факти спонукали до рішучих дій партійно-урядову верхівку УРСР. Так, 27 квітня 1946 р. РНК УРСР і ЦК КП(б)У ухвалили окрему постанову №765 «Про хід виконання постанови РНК УРСР від 15 вересня 1945 р. «Про покращення медичного обслуговування інвалідів

Вітчизняної війни». В постанові зазначено, що в ряді областей України постанова 1945 р. не виконувалась. Місцеві партійні і радянські керівники приміщення колишніх евакогоспіталів, які мали бути передані госпіталям для інвалідів, передавали іншим організаціям і установам.

Перевірка деяких госпіталів для інвалідів-фронтовиків виявила нехлюйство, байдужість і некомпетентність керівників цих установ, медичних працівників і обслуговуючого персоналу. Дійшло до того, що інваліди-фронтовики з відкритою формою туберкульозу в госпіталі, що у Пущі Водиці під Києвом, через холод перебували в палатах у верхньому одязі. Ніжинський госпіталь не опалювався майже протягом всього березня 1946 р. Подекуди інваліди, які прибули на операцію в госпіталь, не оперувалися протягом 2-3 місяців. У вказаних медичних установах було виявлено антисанітарію, розвелися миші, клопи, таргани. Місцеве керівництво, відділи охорони здоров'я, соцзабези фактично нічого не робили для того, щоб виправити становище. Із 198 організацій, які взяли шефство над 11 госпіталями для інвалідів-фронтовиків вказаних областей, тільки 21 організація намагалася підтримувати певний зв'язок.

Протягом 1946 – 47 рр. серйозною проблемою для інвалідів Вітчизняної війни стає поширення туберкульозу. Тільки в Харкові станом на 1 січня 1946 р. було виявлено 887 інвалідів-фронтовиків, хворих на туберкульоз [12, арк. 170].

Однак не тільки незадовільні умови в госпіталях змушували інвалідів Вітчизняної війни відмовлятися від лікування. В Харківській області була найбільша кількість госпіталів для інвалідів Вітчизняної війни (10 на 2700 ліжок). Із загальної кількості прийнятих на лікування в госпіталі 4056 інвалідів війни станом на 1 липня 1946 р. було виписано 1958 фронтовиків і залишалося на лікуванні 180 осіб. Крім цих 180 ще 152 інваліди війни перебували на лікуванні в науковому інституті туберкульозу, інституті ортопедії і травматології, інституті протезування, інституті отоларингології. Тут неясно, де поділися 2290 інвалідів-фронтовиків, які

були прийняті на лікування в числі 4056. Їх не виписували і вони не продовжували лікування. Можна припустити, що вони покинули лікувальні заклади так і не долікувавшись. Варто зазначити, що навіть у 1950 р. багато інвалідів-фронтовиків відмовлялися від лікування. Так, згідно з «Актом обстеження медичної документації і диспансерної роботи Обласного госпіталю для інвалідів Вітчизняної війни м. Кам'янець-Подільська і роботи районних лікарів по обслуговування інвалідів Вітчизняної війни Кам'янець-Подільської міськполіклініки і районів Дунаєвецького і Довжокського» із 118 фронтовиків, які так і не пройшли належного лікування, 52 інваліди відмовились від лікування [13, арк. 1].

Після перебування інвалідів у госпіталях відбулись зміни в групах інвалідності. Протягом 1946 р. у двох хірургічних госпіталях Чернігівської області і одному госпіталі для інвалідів війни хворих на туберкульоз отримали лікувальні послуги 1545 чоловік. У санаторіях і на курортах побувало 476 осіб, амбулаторне лікування отримали 4794 особи і в госпіталях республіканського рівня та в клініках наукових інститутів лікувалося 438 осіб. У результаті лікування з I групи інвалідності в II групу було переведено 24 фронтовики, з II групи в III групу – 1027. А повністювилікуваних і знятих з інвалідності за цей рік в області визначено 758 осіб. Тому на 700 ліжко-місць у госпіталях наприкінці 1946 р. набралось 370 інвалідів і це при тому, що 2649 покалічених фронтовиків потребували стаціонарного лікування [14, арк. 51].

Протягом 1946 р. 31,9% інвалідів-фронтовиків, які проходили лікування в госпіталях, «повністю одужали». У 1947 р. відсоток тих, хто одужав, суттєво скоротився і зупинився на цифрі 25,6% [15, арк. 13]. Фронтовики, які «повністю одужали» під час лікування, знімалися з інвалідності і пенсіонування. В умовах загальної бідності, голоду, що розгортався по Україні, інваліди війни не бажали втратити інвалідність, як засіб хоча і незначної, але все ж допомоги держави у формі пенсії та інших пільг.

Очевидно, через незаповнення ліжко-місць протягом 1946 р. відбулось зменшення кількості госпіталів для фронтовиків. В УРСР залишалось 64 спеціалізованих госпіталів для інвалідів-фронтовиків на 14350 ліжок. У них лікувалося 66000 інвалідів Вітчизняної війни. Ще 20068 фронтовиків було направлено на санаторно-курортне лікування. Із 22175 інвалідів-фронтовиків, які закінчили лікування, 75,5 % повністю або частково відновили свою працездатність [16, арк. 21]. Для тих фронтовиків, які «повністю» відновили свою працездатність, це означало, що їх знімуть з інвалідності, вони втратять пенсію і деякі інші пільги, передбачені законодавством.

Отож, система медичної реабілітації інвалідів-фронтовиків в УРСР у роки війни і в післявоєнний період формувалася в надзвичайно складних обставинах. Її значення посилювалося погіршенням матеріально-побутових умов інвалідів через голод 1946–47 рр. Незважаючи на значну кількість закладів медичної реабілітації в УРСР, вони не могли повністю охопити всіх інвалідів війни, які потребували долікування після важкої травми і лікування. До того ж через неповороткий адміністративно-командний характер сфери соціального забезпечення, дефіцит ресурсів і численні зловживання медичних працівників і обслуговуючого персоналу в системі інваліди війни намагалися, по можливості, уникати цих закладів.

1. Синчук С.М. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / С.М. Синчук, В.Я. Буряк. – К.: Т-во «Знання» КОО, 2003. – 306 с
2. Перехрест І.В. Медико-санітарні наслідки Великої Вітчизняної війни для населення України та їх ліквідація у період відбудови (1943 – 1950 рр.): дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Перехрест Ірина В'ячеславівна. – Донецьк, 2007. – 291 с. ; Латиш О.Ю. Розвиток охорони здоров'я в Україні періоду Великої Вітчизняної війни: дис. ... кандидата іст. наук : 07.00.01 / Латиш Олена Юріївна. – Донецьк, 2004. – 195 с. ; Хорохорина Г.А. Политика государства в области социального обеспечения и реабилитации инвалидов войны и труда в период 1941 – 1945 гг.: на материалах РСФСР:

дис. ... кандидата ист. наук: 07.00.02 / Хорохорина Галина Анатольевна. – Москва, 2005. – 275 с.

3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1838, 65 арк.
4. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1839, 178 арк.
5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 838, 128 арк.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1753, 413 арк.
7. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 2337, 137 арк.
8. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 3025, 72 арк.
9. ЦДАВО України, ф. 348, оп. 3, спр. 40, 286 арк.
10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 1840, 110 арк.
11. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 2345, 211 арк.
12. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 2344, 203 арк.
13. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 2593, 70 арк.
14. Держархів Чернігівської обл., ф. П–470, оп. 6, спр. 280, 56 арк.
15. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 14, спр. 2428, 77 арк.
16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 4882, 370 арк.

Galyna Hordienko

Medical rehabilitation of the invalids of the Patriotic War in

Ukrainian Soviet Socialist Republic in the first post-war years

Activity of party and government leadership of Soviet Ukraine in medical rehabilitation of the invalids of the Patriotic War in the first post-war years is describe in the paper. The results of these directions of social security and treir shortcomings are analysed.

Key words: *invalids of the Patriotic War, medical rehabilitation, social security.*

В статье освещается деятельность партийно-правительственного руководства советской Украины по медицинской реабилитации инвалидов Отечественной войны в первые послевоенные годы. Анализируются результаты и недостатки этих направлений социального обеспечения.

Ключевые слова: инвалиды Отечественной войны, медицинская реабилитация, социальное обеспечение.